

Chronijk van Nijmegen uit de Rekenboeken ... (Nijmegen, 1792) 12, 14, 38. Allicht blijven er suggesties voor aanvullingen: ARA Hof van Holland, Criminele Papieren 1698 sub 11 : Stukken inzake de baljuw van Amstelland contra Joachimus Haringh burger van Enkhuizen beschuldigd van de gezondheid des duivels gedronken te hebben (jurisdictiegeschil). UB Leiden, handschriften MNLetk. nr. 1592: Proces van Trijn Hendriks beschuldigd van toverij te Harlingen.

Gezien de bewering dat er in de Europese historiografie een geringe bekendheid met de Nederlandse toverijprocessen bestaat (10), verbaast het dat in de literatuuropgave de Duitstalige uitgave van Baschwitz' *Hexen und Hexenprozesse* (1963) ontbreekt, die aan de wel geciteerde Nederlandse editie (1964) voorafging. Dit alles neemt overigens niet weg dat er alle aanleiding is om ons te verheugen over het verschijnen van deze bundel waarvan de voornaamste conclusies het zeker verdienen ook in het buitenland bekend te worden gemaakt.

A. H. Huussen

Th. H. Lunsingh Scheurleer, e. a., *Het Rapenburg. Geschiedenis van een Leidse gracht, II, De Papplepel* (Leiden: Kunsthistorisch Instituut, 1987, 647 blz., f39,50, ISBN 90 6471 196 8).

In 1986 publiceerde het Kunsthistorisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden de eerste resultaten van een langlopend onderzoek naar de geschiedenis van de wooncultuur aan het Rapenburg, Leidens belangrijkste gracht (zie *BMGN*, CI (1986) 631-632). Ruim een jaar later is nu deel II van deze serie van zes verschenen. Dit deel behandelt het huizenblok tussen de Breestraat en de Langebrug, de gebeurte die vanouds werd aangeduid als 'De Papplepel'. De aanblik van dit gedeelte van de gracht, waar zich nu vijf monumentale herenhuizen bevinden (nummers 2-10), werd eertijds bepaald door een uitgestrekt gebouwencomplex. Omstreeks het midden van de vijftiende eeuw bouwden hier namelijk de zusters van Sint Barbara hun klooster. Na de ontruiming in 1575 deed het complex enkele jaren dienst als onderkomen voor de pas gestichte universiteit. In 1577 besloot het stadsbestuur het voormalige klooster tot Prinsenhof te bestemmen. Deze functie behielden de gebouwen tot 1667, toen zij definitief werden gesloopt. Vele Oranjes, alsmede verschillende buitenlandse vorsten namen hier voor kortere of langere tijd hun intrek. De hiermee samenhangende wederwaardigheden krijgen, naast de kunsthistorische aspecten, van de auteurs ruime aandacht.

Op de door de afbraak van het Prinsenhof vrijgekomen ruimte verrezen in 1668 vier huizen, die wat 'hoochte, fatsoen, cierende en ornament' (22, 224) betreft voldeden aan de door het stadsbestuur bij de gronduitgifte gestelde eis. Tezamen vormen de gevels van deze vier panden min of meer een eenheid. De façades van Rapenburg 4, 6 en 10 zijn ontworpen door stadsmeestertimmerman Willem van der Helm, terwijl de voorgevel van nummer 8 wordt toegeschreven aan Pieter Post. De architect van het wat geïsoleerd staande hoekhuis Rapenburg 2, dat omstreeks 1637 zijn huidige uiterlijk kreeg, is onbekend. Op dezelfde wijze als in deel I wordt van elk van deze vijf panden eerst een feitelijk overzicht gegeven van de eigenaren en/of bewoners. In het daaropvolgende tekstgedeelte passeren deze personen opnieuw de revue, nu in samenhang met de bouwgeschiedenis en de inrichting van ieder huis. Daarna volgt een beschrijving van de huidige toestand van elk pand, zowel van de gevel als van het interieur. Bijna een kwart van het boek bestaat uit boedelinventarissen en overzichten van kunstbezit van verschillende bewoners, die integraal als bijlagen zijn opgenomen.

De meeste aandacht in het boek gaat uit naar het imposante Rapenburg 6 (305-520). Met name

de persoon van Allard de la Court (1688-1755), die het pand in de eerste helft van de achttiende eeuw bewoonde en er later ook eigenaar van werd, staat daarbij centraal. Deze rijke lakenfabrikant en -koopman liet niet alleen het interieur van het huis verfraaien, maar bracht er ook zijn internationaal befaamde kunstverzamelingen en andere collecties onder. Deze worden aan de hand van de door De la Court zelf samengestelde inventarissen uitvoerig besproken. Na van dit alles kennis te hebben genomen, is het echter wel erg droevig te moeten lezen hoe deze met zoveel zorg en liefde opgebouwde collecties na de dood van zijn weduwe uiteenvielen, alsook hoe aan het begin van deze eeuw het kapitale interieur van Rapenburg 6 van de meeste van zijn achttiende-eeuwse decoraties werd ontdaan, om te worden hergebruikt in een landhuis onder Heemstede.

Het is de opzet van de Rapenburg-serie om in ieder deel enkele inleidingen op te nemen, die meer algemene aspecten van de bewoningsgeschiedenis van het Rapenburg als geheel belichten. Deel II bevat een beschouwing van de hand van J. J. Terwen over 'De architectuur van het Hollands classicisme in Leiden' (3-43). Hierin komt de auteur onder meer tot de conclusie dat vooral de gevels volgens het zogenaamde Capra-schema — een pilasterorde op een hoge onderbouw — uit de tweede helft van de zeventiende eeuw 'typerend voor Leiden en bepalend voor het Rapenburg' (40) mogen worden genoemd. Een tweede bijdrage is gewijd aan 'Enkele aspecten van de 18de-eeuwse decoratieve schilderkunst in Leidse huizen' (44-72). De schrijver, B.M. van der Goes, stelt daarin dat de versiering in de vorm van geschilderde kamerbehangsels, plafonds, bovendeur- en schoorsteenstukken in Leiden geen specifiek eigen gezicht heeft gehad. Veel kunstenaars waren van buiten de stad afkomstig, zo constateert hij, en naarmate de achttiende eeuw verstreek, werden de voorstellingen en de motieven steeds clichématiger en trad een steeds grotere standaardisatie op.

Deel II van *Het Rapenburg* getuigt opnieuw van de noeste speurzinnigheid van degenen die aan dit onderzoeksproject hebben meegewerkt. Een indrukwekkende hoeveelheid gegevens werd door hen bijeengebracht en is in dit boek verwerkt. Die overvloed aan informatie komt de leesbaarheid evenwel niet steeds ten goede. Het geduld van de lezer wordt namelijk meer dan eens danig op de proef gesteld wanneer hij, aan de hand van overgeleverde boedelbeschrijvingen en boedelinventarissen, voor de zoveelste keer de moeizame rondgang moet maken door de verschillende kamers van de desbetreffende huizen. Dit neemt overigens niet weg dat ook dit tweede deel van *Het Rapenburg* veel belangwekkends bevat voor zowel de kunsthistoricus als de historicus. Veel lof verdienen wederom de talrijke illustraties, tekeningen en plattegronden, die de tekst voortreffelijk aanvullen en toelichten.

A. J. C. M. Gabriëls

J. M. G. van der Poel, *Scheepsmodellen in Nederlandse kerken* ('s-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1987, 239 blz., f39,50, ISBN 90 12 05606 3).

De auteur, landbouwhistoricus en emeritus-hoogleraar aan de Landbouwniversiteit van Wageningen, heeft een bijzondere belangstelling voor de materiële cultuur. Zowel in adviserende als in bestuurlijke zin was hij betrokken bij de belangrijkste Nederlandse musea op dit terrein, het Openluchtmuseum te Arnhem en het Zuiderzeemuseum te Enkhuisen. Zijn eerste publikatie over het verschijnsel kerkscheepjes verscheen in *Uit het Peperhuis* (1974, nr. 3), het tijdschrift van het Zuiderzeemuseum en was een eerste inventarisatie. De Deen H. Henningsen was hem